

Др Борјанка Трајковић*

Др Светлана Мирчов**

СРПСКА БИБЛИОГРАФИЈА: КЊИГЕ 1868–1944. И СРПСКИ КЊИЖЕВНИЦИ – СВРШЕНИ ПРАВНИЦИ

Народна библиотека Србије је, након вишедеценијског, преданог рада њених врских стручњака, 2009. године окончала најзначајнији национални пројекат, Српску ретроспективну библиографију књига за период 1868–1944. Пошто је објављено свих 20 томова ове Библиографије сагледавамо у потпуности њен значај као историјског сведочанства духовног стваралаштва нашег народа у распону од скоро једног века, али и њену многоструку употребљивост. Она је извориште података за реконструкцију наших писаних трагова, нашег трајања и постојања, драгоцен и најпоузданије упориште за културноисторијска и научна истраживања. Српска национална библиографија је базично полазиште и путоказ за израду завичајних, персоналних, тематских и других специјалних библиографија. Намера нам је да се овим радом истакне значај овог капиталног дела, његов допринос откривању и темељном сагледавању наших друштвених, политичких, научних и књижевних вредности и да се истовремено прикаже једна од бројних могућности њене употребе. За припаднике правне професије биће занимљив и користан приказ литерарног рада њихових негдашњих колега који су као делатници на књижевном пољу уписали своје књиге у овај национални регистар. Од изузетно великог броја правника-литерата, овде су одабрани само они који су оставили неизбрисив траг у књижевном и културном животу ондашње Србије.

Кључне речи: *Српска библиографија: књиге 1868–1944. – Значај националног пројекта.– Писци-правници.– Књижевни рад.*

* Ауторка је ванредни професор Педагошког факултета у Сомбору Универзитета у Новом Саду, trajkovic.bor@sbb.rs

** Ауторка је управница Библиотеке Правног факултета у Београду, mircov@ius.bg.ac.rs

1. УВОД

Ретроспективна библиографија, постигнућа и стваралачких домета народа и личности, пружа самопоуздање нацији и појединцу. Такав систематичан попис писане баштине су већ многи, развијенији народи и културе, одавно сачинили. А нама је он данас више него икада потребан, јер је наша свест о сопственим вредностима, о нашем свеукупном доприносу светској научној и културној баштини – пољуљана. Такав свеобухватни и непристрасни духовни поучник, сачињен само на основу историјских факата и сачуваних писаних трагова, добро прочитан и вреднован, допринео би националном препороду и јасној свести где цивилизацијским и културним наслеђем припадамо.

Идеално замишљена српска ретроспективна библиографија обухвата свеукупну српску писану реч, почев од првих рукописних књига, преко петовековне, богате штампарске продукције до модерних дигиталних и електронских форми. Настојање да се региструју и библиографски представе све српске књиге и периодика одавно је у нас присутно, и у њему се истичу најумнији људи Србије, попут Павла Јосифа Шафарика, Лукијана Мушицког и агилног Стојана Новаковића који је већ у својој двадесет и шестој години публиковао чувену *Библијографију за новију књижевност: 1741–1867* (Београд 1868). Но, тек у другој половини 20. века, под окриљем националне библиотеке, систематично се прибирају сви српски писани духовни трагови. Најважнији сегмент овог рада је ретроспективна библиографија књига за период 1868–1944. и српска ретроспективна библиографија периодике за период 1768–2005. Капитални и свакако најзначајнији национални библиографски сабирник, о коме ће овде и бити речи, јесте *Српска библиографија: књиге 1868–1944*.

2. РАД НА НАЦИОНАЛНОЈ БИБЛИОГРАФИЈИ

Рад на ретроспективној библиографији у Срба, као што смо већ напоменули, био је на својим почецима плод самосталних прегнућа и тек у освит двадесетог века, 1904. године, почиње колективан и институционализован рад на овом пољу. По доласку Јована Н. Томића за челног човека Народне библиотеке у Београду, под окриљем ове установе, професор Павле Поповић са сарадницима, младим стручњацима Николом Антулом, Урошем Џонићем, Миодрагом Ибровцем, Јеленом Скерлић и другима, прикупља грађу за период 1868–1905, али су ратови који су уследили трајно прекинули овој покушај. Тако се све до 1954. повремено израђују само

текуће библиографије, да би тада, коначно, био започет рад о чијим плодовима данас говоримо. Након вишедеценијског преданог рада врских библиографских зналаца, 1989. године публикован је први том *Српске библиографије: књиге 1868–1944*, а последњи 20. том је угледао светлост дана 2008, док је 2011. штампана прва књига *Српске библиографије: периодика 1768–2005*, све у издању Народне библиотеке Србије. Паралелно с овим радом тече и израда годишњих текућих библиографија новообјављених публикација, као и проналажење и пописивање допуна, односно публикација које су накнадно откривене.

Капитално библиографско издање *Српске библиографије: књиге 1868–1944*, која је пописала 100.854 књиге, извор је првога реда и најпоузданије сведочанство о писаном, духовном и стваралачком континуитету нашег народа у распону од скоро једног века. Она се наслања и наставља Новаковићеву библиографију, са 1868. као првом годином, годином која је прекретница за целокупну српску писану реч, јер означава почетак нове српске књижевности уз примену вуковског правописа, а завршава се 1944. годином када се Други светски рат приближио свом крају. Обухваћени период је, можда, најзначајнији у нашој друштвеној, политичкој и културној историји, и истовремено богат по броју публикованих књига и њиховој разноврсности. Библиографија је рађена искључиво *de visu*, односно с књигом у руци, а критеријум по коме је израђена одређује да обухвати све књиге штампане и издате на данашњој територији СР Србије, без обзира на језик и националну припадност аутора, затим књиге штампане ван Србије на српском језику и књиге аутора српскога порекла штампане ван територије СР Србије, без обзира на којем језику су објављене.

Стручњаци и сарадници Народне библиотеке Србије радили су на Библиографији мукотрпно и континуирано од 1954. године, а личности чијим је изванредним трудом, знањем и умећем стварана ретроспективна библиографија јесу бројни, еминентни научници и стручњаци. Руководиоци Библиографског одељења Народне библиотеке Србије, од његовог оснивања до данас јесу: Милен Николић, Ксенија Лазић, Димитрије Вученов, Миодраг Живанов, Борјанка Трајковић и Здравка Радуловић. Са њима су радили, раме уз раме, и стручњаци овог одељења Јелена Јелић, Радисав Џајић, Лазар Чурчић, Душанка Милић, Силвија Ђурић, Вера Црљић, Ратко Марковић, Бојана Јевтић, Сузана Симић, Милица Црнојевић и многи други. Изванредно је велики број и спољних сарадника, библиотекар, библиографа, библиофила и других врских познавалаца књиге и књижевне историје, од којих помињем само неке из наше струке: Јеремија Митровић, Љубица Ђорђевић, Вера Бранковић-Сечански,

Душица Гутеша, Вера Михаиловић, Небојша Лазаревић, Богољуб Тирковић, Жарко Протић.

Критеријуми по којима је *Библиографија* рађена, као и временски распон од 77 година, налагали су да се истраживање спроведе у великом броју библиотека. Прегледани су фондови 115 библиотека, од тога у Србији 81, у Хрватској 7, у Босни и Херцеговини 3, Македонији 1 и Словенији 1 и у иностранству 19 (Чешка 3, Словачка 1, Бугарска 2, Грчка 1, Румунија 4, Мађарска 2, Аустрија 3, Италија 1, Пољска 1, Русија 1, Швајцарска 1 и Француска 1 – само делимично). Тако су наши вредни библиографи радили у библиотекама у Бечу, Софији, Пловдиву, Прагу, Братислави, Паризу, Варшави, Трсту, Санкт Петербургу, Цириху, Сент Андреји, Будимпешти, Букурешту, као и Светој гори, великим библиотекама у свим републикама бивше Југославије, као и бројним приватним колекцијама. Још више задивљује податак да је прегледано преко десет милиона каталошких листића и библиографских јединица у штампаним изворима, да би резултат био корпус од преко 100.000 пописаних књига до сада публиковане грађе.

Почетком 1988. године је конституисан Уређивачки одбор *Српске библиографије: књиге 1868–1944.* с академиком Радованом Самарцићем као првим председником и члановима: Драганом Трифунчићем, Мирославом Пантићем, Славком Леовцем, Војиславом Максимовићем, Бошком Петровићем, Јованом Деретићем, Александром Пејовићем, Божидаром Ковачеком, Вукосавом Бргуљан, касније и Десанком Стаматовић, Златом Бојовић, Миодрагом Матицићем, Александром Вранеш, Гојком Тешићем, Добрилом Аранитовићем, Миром Вуксановићем, Бранимиром Живојиновићем, који је био и језички консултант за немачки језик. Утврђене су биле смернице и редослед томова за штампање, када је предвиђен додатни том с допунама, а на седници од 18. маја 2012, имајући у виду данашњу позицију Србије као самосталне државе, подржао је проширивање критеријума за допуне *Библиографије*.

Вредност *Српске ретроспективне библиографије књига* заснива се и на изузетно прецизном и потпуном библиографском опису који предвиђа унос великог броја релевантних података, од којих се неки по другим стандардима за опис публикација не бележе, као и на чињеници да је сваки библиографски запис рађен *са књигом у руци*, па су сви унети подаци веома поуздани. Темелан и свестран стручни рад, по речима самих аутора, огледа се и у разрешењу шифара, иницијала, непотпуних имена, псеудонима и анонима; затим у утврђивању назива издавача и године издања за многе публикације на којима то није назначено, као и у проналажењу и бележењу на-

слова оригинала за највећи број преведених дела.¹ Библиотекарима ће још помоћи да ваљано каталогизирају публикације, нарочито при утврђивању ауторства или националне припадности аутора, датирању, идентификацији дефектних публикација и сл. Непроцењив је значај и корист коју пружају и ваљани регистри у чију је израду, такође, уложен немали труд. Сваки публиковани том *Библиографије* прате ауторски и предметни регистар, а она је и својеврстан централни каталог истражених библиотека, јер бројчаним сиглама на крају сваке јединице наведене су библиотеке које ту књигу похрањују у фонду. Ускоро се очекује објављивање кумулативног ауторског и предметног регистра, као и регистар наслова, регистар по УДК, регистар шифара, хронолошки, издавача по местима, штампара по местима, регистар по језицима, регистар превода, као и преглед колекција. Они ће, када буду објављени, допринети употребној вредности *Библиографије* и олакшати њено претраживање.

Миодраг Живанов, главни редактор и личност која је свој радни век посветила изради ове *Библиографије*, изванредно садржајан и информативни текст предговора закључује сажетом оценом: „Капитално дело наше културе, *Српска библиографија* је уједно и део опште културе јер, иако својеврсно огледало стваралаштва српскога народа и народности СР Србије, она открива и меру удела иностраних стваралаца у нашој, односно наших стваралаца у општој култури човечанства“.²

3. ПРАВНИЦИ-КЊИЖЕВНИЦИ У СРПСКОЈ БИБЛИОГРАФИЈИ

Иако су централна тема нашег рада они српски књижевници – свршени правници о чијим литерарним прегнућима сведочи *Српска библиографија: књиге 1868–1944*, треба истаћи да су њеним корпусом обједињена и сва стручна и научна дела српске стваралачке интелигенције, па тако и наших знаменитих правника. Стога је она непроцењив извор података за упознавање њиховог научног и стручног опуса, сабирник имена и дела правних мислилаца, тумача и делатника, од великана правне науке попут Слободана Јовановића, Ђорђа Тасића, Живојина Перића, Михаила Константиновића, Илије Пржића, Косте Куманудија, Живана Спасојевића, Глигорија–Гиге Гершића, Михаила Илића, Теодора Тарановског, Александра Соловјева, до свих којима је право било позив, попут судија и адвоката.

¹ Миодраг Живанов, „Предговор“, *Српска библиографија: књиге 1868–1944*. Књ. 1, Народна библиотека Србије, Београд 1990, XXI.

² *Ibid.*

Издвојићемо само једну личност, историчара и теоретичара права др Гојка Никетића који има 43 јединице у *Библиографији*. Издвајамо га с разлогом – три његове књиге у наслову носе реч *библиографија*. Никетићева *Правна библиографија чланака и књига у српској књижевности до краја 1905. године*, коју је 1907. године издао *Архив за правне и друштвене науке у Београду*, први је озбиљан покушај израде српске правне библиографије у нас. Библиографија садржи укупно 2760 јединица, 2040 чланака и 720 књига. Најстарија пописана књига објављена је 1805. године у Будиму: „Књига о должности подаников к њихову монарху“. Пошто даје развој правне науке у распону од једног столећа, Никетићева *Библиографија* није само драгоцен правни приручник, већ је и својеврсна слика настанка и развоја српског права.³

Међу делатницима на књижевном пољу који су уписали своје књиге у национални библиографски регистар, знатан је број оних који су по професији били правници. Има и они који су студирали, али нису завршили попут песника Бранка Радичевића, студирао у Бечу и након три године напустио, Ђуре Даничића, студирао права – напустио, Бранимира Ћосића, који је кратко студирао права, Александара Вуча, који уписује Правни факултет на Сорбони, после повлачења преко Албаније. Међутим, знатан је број свршених правника који су заслужено стекли књижевну славу захваљујући свом литерарном раду.

Издајамо имена најзначајнијих књижевника, правника по струци: Јоаким Вујић (завршио право у Пожуну), Јован Стерија Поповић (у Кежмароку у Словачкој), Лукијан Мушицки (право и филозофија у Пешти), Ђорђе Поповић Даничар (у Бечу), Јован Јовановић Змај (студирао у Пешти, Прагу, Бечу), Ђорђе Марковић Кодер (у Пешти), Лаза Костић (студије и докторат у Пешти), Светозар Милетић (Евангелистички лицеј у Пожуну, Пешта), Јован Хаџић (у Пешти), Коста Трифковић (у Пожуну, Дебрецину и Кошицама), Михаило Полит Десанчић (прву годину права у Паризу, завршио у Бечу), Вељко Петровић (у Будимпешти), Борисав Станковић (у Београду), Милан Ракић (у Паризу), Јован Дучић (у Женеви), Бранислав Нушић (у Београду), Милутин Ускоковић (студије у Београду, докторат у Женеви), Растко Петровић (у Паризу), Лаза Лазаревић (у Београду), Драгомир Драгиша Васић (у Београду).

Отац српског позоришта, оснивач Књажевско-српског театра, Јоаким Вујић (1772–1847), Србин родом из Баје, аутор је преко четрде-

³ Светлана Мирчов, Борјанка Трајковић, „Гојко Никетић – као библиограф: поводом 11. свеске *Српске библиографије: књиге 1868–1944*“, *Сусрети библиографа у спомен на др Георгија Михаиловића: зборник радова са научног скупа* (ур. Александра Вранеш), Народна библиотека „Др Ђорђе Наточевић“, Инђија 1996, 135–139.

сет различитих дела. Поред драма, опробао се и у другим књижевним родовима. Под његовом одредницом у *Српској библиографији: књиге 1868–1944*, региструју се подаци за две књиге путописне прозе под насловом „Путешствије по Србији“. Ово двотомно дело штампано је 1901 (прва књига) и 1902. године (друга књига), у издању Српске књижевне задруге. Прво издање Вујићевог путописа било је далеке 1828. године у Будиму.

Јована Стерију Поповића (1806–1856) књижевна историја је уписала као оснивача српске драме и ставила у ред наших најбољих комедиографа. Треба истаћи да је Стерија многоструко задужио и српску науку, културу, просвету и образовање. Био је професор Лицеја у Крагујевцу; начелник Министарства просвете (1842–1848); реформатор српског средњошколског образовања (1844. донео је закон „Устројеније јавног училишног наставленија“); био је покретач и један од оснивача Друштва српске словесности и zaloжио се за оснивање Академије наука; иницијатор за оснивање Народне библиотеке и Народног музеја; оснивач првог београдског театра Позоришта на Ђумруку, који је 1841. отворен његовом трагедијом *Смрт Стефана Дечанског*, а његовом иницијативом донета је Уредба о заштити старина, што се сматра првим актом о заштити споменика културе. У 13. свесци *Библиографије* налази се Стеријина лична библиографија књига, са 59 наслова⁴ његових најпознатијих дела која улазе у антологију српске драмске књижевности. Стеријино објективно, оштро, критичко око маркирало је и исмејало изопачене карактере и нарави ондашњег српског друштва. Набројаћемо најпознатије Стеријине драме, као што су: *Женидба и удаба*, *Зла жена*, *Лажа и паралажа*, *Покондирена тиква*, *Родољупци* и *Тврдица* – сатиричне комедије и данас актуелне, неизбежан су део репертоара савремене српске позоришне сцене.

Аутентични баштиник стеријевског хумора и комедије ситуације и нарави био је Бранислав Нушић (1864–1938). Зачетник реторике у Срба, новинар и дипломата, члан Српске краљевске академије, до данас је остао највећи српски комедиограф. Од оштрице његовог пера стрепеле су династије, министри, министарке, лиферанти, практиканти и „еманциповане“ београдске фрајлице. Обимну Нушићеву библиографију књига, која броји 181 јединицу, прецизно је под његовом одредницом регистровала *Српска библиографија: књиге 1868–1944*.⁵ О његовом комедиографском раду књижевна критика је већ изрекла свој суд.

⁴ *Српска библиографија: књиге 1868–1944. Књ. 13*, Народна библиотека Србије, Београд 1996, 255–261.

⁵ *Српска библиографија: књиге 1868–1944. Књ. 12*, Народна библиотека Србије, Београд 1995, 99–114.

Нушић је био и врстан приповедач и сведок историје, а то је најбоље исказао у двотомном мемоарском роману *Деветсто петнаест: трагедија једног народа* (прво издање: Сплит 1924, последње издање: Лесковац 2014), који је посветио свом погинулом сину. И сам учесник у Великом рату, Нушић је доживео личну трагедију, погибију сина јединца Страхине Бана Нушића. Правник, резервни потпоручник, водник у 9. пешадијском пуку, Страхина је тешко рањен у борби с Немцима код Братинца близу Пожаревца и убрзо умро између 30. септембра и 1. октобра 1915. Био је један од 1300 каплара. „У јесен 1915. године пише вереници да му је нека старица прорекла да ће доћи до тада најстрашније битке са Немцима на Градишту и да ће у њој победити Срби. *Ако буде било суђено да ја паднем у тој прореченој бици, нека те не буде жао. Пао сам за оно што сам волео, за Отаџбину, мислећи на оно што сам волео, на тебе.* Пао је, неколико дана касније“.⁶

Српска врховна команда донела је тешку одлуку да се ђаци свих школа у Србији, који су доспели за војску као и они који су били одложили служење војске до свршетка школовања, позову на одслужење војног рока и припреме се за старешине у рату који је већ беснео највећом жестином. Тако је 31. августа 1914. оформљен чувени Скопски ђачки батаљон, познат као „Батаљон 1300 каплара“. Ова школска омладина из више генерација, закључно с најмлађом генерацијом 1893. године, нашла се у Скопљу 13. септембра (31. августа) 1914. Било је 1600 ђака. Обука регрута у Скопљу трајала је два месеца, унапређени су у чин каплара и послати на фронт. Младићи су тада добили легендарни назив „1.300 каплара“. „Ни корака назад!“ – била је и остала лозинка која је Скопски ђачки батаљон пратила током целог рата. Победе на Церу и Колубари пронеле су широм света славу пркосне Србије. Од 15. децембра 1914. на њеној територији више није било ниједног аустроугарског војника, осим заробљеника. Младих поднаредника је само у Колубарској бици пало више од 400. У одбрани од Немаца 1915. били су наредници, а у одступању преко Албаније и на Солунском фронту већином потпоручници. До краја рата изгинуло их је две трећине.⁷

На двадесетогодишњицу погибије сина Страхине, Нушић је био у Скопљу и присуствовао откривању споменика палим ђацима-ратницима, 17. новембра 1935. године. Тада је одржао легендарни говор посвећен оној многобројној српској младежи која је својим костима обележила пут српске војске до Албаније, Грчке и натраг у Отаџбину. Овај догађај овековечио је у споменици „Скопски ђачки

⁶ Тадија Пејовић, Моје успомене и доживљаји 1892–1919, http://www.elab.rs/cane/T%20Pejovic_Moje%20uspomene/T_Pejovic_knjiga1.pdf, 5. јануара 2015.

⁷ *Ibid.*

батаљон 1914“ ратник и писац, уредник Споменике Станислав Ви-
навер (Београд 1941).

У 9. тому *Српска библиографија: књиге 1868–1944*. региструје 27 библиографских јединица⁸ под одредницом Лаза Костић (1841–1910). Овај доктор права,⁹ најпознатији као песник, био је свестрани и талентовани делатник, који је оставио и дела из естетике, филозофије, књижевне критике, драмске и преводилачке књижевности. У књижевности се јавио у јеку романтизма, али је својим литерарним радом најавио појаву *модерне*, те се с правом сматра њеном претечом. Костићева песма *Santa Maria della Salute* у избору књижевне критике, проглашена је најбољом песмом 20. века. Ова најлепша српска љубавна кајанка сведочи о његовој неоствареној, фаталној љубави према Ленки Дунђерској. *Библиографија* региструје и све три Костићеве драме, колико је и написао – *Максим Црнојевић* (објављена 1868), *Пера Сегединац* (1882) и *Ускокова љубав* или *Гордана* (1890). Оспораван, критикован и непризнат за живота, Лаза Костић је у новијој српској књижевној историји и критици добио заслужено место.

Два српска приповедача налазе се у свакој српској читанци: Лаза Лазаревић и Борисав Станковић. За само четрдесет година живота Лаза Лазаревић (1851–1891) у српски поменик знаменитих личности уписао се као заслужник на пољу медицине и књижевности. Лазаревић је са шеснаест година уписао Правни факултет Велике школе. Пре него што је завршио права, 15. јануара 1871. изабран је да као државни питомац студира медицину у Берлину. Студије прекида за време Српско-турског рата 1876–1877. у којем учествује као лекарски помоћник и бива одликован сребрном медаљом за ревносну службу. Вративши се у Берлин завршава студије медицине 8. марта 1879. По повратку у Београд постављен је за лекара Београдског округа, а 1881. године постао је први лекар Опште државне болнице у Београду. Сматра се оснивачем геронтологије и психијатрије код нас, и по њему је „Специјална болница за психијатријске болести др Лаза Лазаревић,, у Београду добила име. Иако је написао свега девет приповедака, Српска краљевска академија, због заслуга на књижевном пољу, изабрала га је за члана 1888. године. Наредне године постао је лични лекар краља Милана Обреновића и добио чин санитетског потпуковника.

Иако изразити припадник српске реалистичке прозе, Лазаревић дубље и сложеније анализира унутрашњи свет својих ликова, те

⁸ *Српска библиографија: књиге 1868–1944*. Књ. 9, Народна библиотека Србије, Београд 1993, 115–118.

⁹ Лаза Костић је докторирао на Правно-политичком факултету Краљевског универзитета у Пешти 1866. године са темом: *These e scientiis juridicis et politicis*, која је преведена на српски тек 2011. године.

се сматра творцем српске психолошке приповетке. Приповетке је објављивао у часописима, тако да у 9. тому *Српске библиографије: књиге 1868–1944.* од 51 библиографске јединице под одредницом *Лаза К. Лазаревић*,¹⁰ објављена је за његова живота само једна књига. Реч је о збирци под насловом *Шест приповедака*, у издању самог аутора, штампаној у Краљевско-српској државној штампарији 1886. године.

Још један српски књижевник-правник, део је наше приповедачке антологије – Борисав Станковић (1876–1927). Најпознатији Врањанац по завршетку Правног факултета – економски одсек Велике школе у Београду, ради у Државној штампарији, Министарству просвете, касније Иностраних дела и Министарству финансија. Занимљив животни пут Станковића прати по избијању Првог светског рата. Велики рат га затиче на раду у Министарству просвете и црквених дела, те је 1915. године, приликом повлачења, као референт црквеног одељења одређен да службено прати вод који преноси мошти Стефана Првовенчаног из Студенице према Пећи. У Пећи напушта војску која је кренула преко Албаније, одлази у Подгорицу, затим Цетиње, па се преко Босне враћа у окупирани Београд. Захваљујући предатном познанству с Костом Херманом, некадашњим уредником сарајевске „Наде“, а током рата замеником шефа војног Гувернемана за окупирану Србију, поштеђен је интернације. Од децембра 1916. до марта 1918. године сарађивао је с окупационим *Београдским новинама*, што му послератна српска интелигенција никада није опростила.¹¹ Иако је и Исидора Секулић рат провела у окупираној Србији, објављујући текстове у истим *Београдским новинама*, Станковић је после рата био највише анатемисан. Вероватно су разлози његове сарадње са *Београдским новинама* били брига за породицу и лоше материјално стање, али и несналажење у ратним условима. Тек, књига *Под окупацијом*, коју је Станковић намеравао да објави за живота, штампана је после његове смрти 1929. године.

У 40 библиографских јединица 17. тома *Српске библиографије: књиге 1868–1944.* смештена је предатна библиографија Боре Станковића.¹² Издвајамо његова најзначајнија дела: роман *Нечисту крв* (прво издање 1910. године), *Коштану: Комад из врањског живота у четири чина с певањем* (прво издање 1902), *Стари дани: Приповетке и слике Борисава Станковића* (прво издање 1902) и збирку приповедака *Божји људи* (прво издање 1902).

¹⁰ *Ibid.*, 293–298.

¹¹ Олга Красић-Марјановић, *Српска књижевност и Велики рат: галерија Атријума Библиотеке града Београда 22. мај – 9. јун 2014. године*, Библиотека града Београда: Београдска штампа, Београд 2014, 12–13.

¹² *Српска библиографија: књиге 1868–1944. Књ. 17*, Народна библиотека Србије, Београд 2005, 83–86.

Уклетој ратној генерацији припада и Милутин Ускоковић (1884–1915), један од најзнаменитијих прозаиста српске *модерне* на почетку 20. века, и репрезент „београдског стила“. Београдски гимназист и женевски докторанд права, 1910. године одбранио је дисертацију из међународног права.¹³ Југословенски оријентисан, Ускоковић се залагао за балканску конфедерацију и зближавање јужнословенских народа. Његови идеали изневерени су у Балканским ратовима, нарочито 1913. године, када је избио српско-бугарски сукоб. Ново разочарање донео је бугарски напад на Србију 1915. и пресецање одступнице српској војсци, што је довело до албанске голготе. У повлачењу према Нишу из Скопља, где је радио у конзулату, у тренутку малодушности и депресије, извршио је самоубиство скоком у набујалу Топлицу, 15. октобра 1915. У опроштајном писму је написао да не може да поднесе пропаст отаџбине. За живота је објавио збирку цртица *Под животом* (1905), књигу песама у прози *Vitae fragmenta: Књига за уморне људе* (1908), збирку приповедака *Кад руже цветају* (1912), као и два романа: *Дошљаци* (1910) и *Чедомир Илић* (1914). Овај невелики књижевни опус регистровала је у 19. свесци *Српска библиографија: књиге 1868–1944*.

У историји српске књижевности два песника стоје једнако вреднована и призната: Јован Дучић (1871–1943) и Милан Ракић (1876–1938).

Рођени Требињац, сарајевски и сомборски препарандиста, студент женевског Филозофско-социолошког факултета и свршени правник, публициста, песник, писац, академик, дипломата од каријере – Јован Дучић је личност бурне биографије. У дипломатску службу је ступио 1910. године, када је постављен за аташеа у посланству у Цариграду, а исте године прелази на исти положај у Софију. Од 1912. до 1927. службује као секретар, аташе, а потом као отправник послова у посланствима у Риму, Атини, Мадриду и Каиру (1926–1927), као и делегат у Женеви у Друштву народа. Постављен је за посланика у Будимпешти 1931. године, а од 1933. до 1941. прво је посланик у Риму, потом у Букурешту, (где је 1937. године постављен за првог југословенског дипломату у рангу амбасадора у Букурешту). До распада Краљевине Југославије посланик је у Мадриду. По избијању рата отишао у Америку у град Гери (Индијана) где је и умро 1943. године. Његови посмртни остаци пренесени су исте године у порту српског манастира Светог Саве у Либертивилу. Последња Дучићева жеља да га сахране у његовом родном Требињу испуњена је 22. октобра 2000. Захваљујући љубавној авантури с богатом мађарском племићом добио је на поклон вилу у центру Будимпеште у којој се и данас налази српска амбасада.

¹³ Милутин Ускоковић је докторирао са темом: *Les traites de l'Union en Droit international*.

У поезији је изградио сопствени, особени стил настао под утицајем француских парнасоваца и симболиста. Његова поезија блешти сликовитошћу и мелодичним ритмом. Прву збирку песама објавио је у Мостару 1901. у издању мостарске Зоре, затим другу у Београду 1908. у издању Српске књижевне задруге. *Царске сонете* објавио је 1930. године, а *Благо цара Радована: књига о судбини у сопственом издању* штампао је 1932. Путопис *Градови и химере* објавила је Српска књижевна задруга у 42. колу, годину дана пре избијања Другог светског рата. У трећој свесци *Српске библиографије: књиге 1868–1944.* под његовом одредницом има 22 библиографска записа.

Рођени београђанин, Милан Ракић и са очеве и са мајчине стране припада интелектуалној елити ондашње Србије. Његов отац био је Димитрије Мита Ракић, министар финансија 1888. године, а мајка Ана је кћерка академика Милана Ђ. Милићевића. Сестра Љубица је била удата за Милана Грола, а Ракић је био ожењен Милицом, кћерком Љубомира Ковачевића. Правни факултет је завршио у Паризу. По повратку са студија започиње дипломатску каријеру. Службовао је у Српском конзулату у Приштини, Скопљу, Солуну и Скадру. У време Првог светског рата био је саветник посланства у Букурешту 1915. и Стокхолму 1917. године, а крајем рата у Копенхагену. Од 1921. био је посланик у Софији, а од 1927. у Риму. До смрти је радио у дипломатској служби, као посланик Краљевине Југославије у иностранству.

Поред Алексе Шантића и Јована Дучића, Ракић је трећи велики српски песник данашњице. И он је песничку вештину учио на француским узорима, али их није подражавао, већ је остао националан и индивидуалан. Обновио је нашу родољубиву поезију, у једанаестерац увео свечан и отмен, беседнички тон. Његово је родољубље отмено и племенито, прожето дискретношћу и смеровима модерног мислиоца. У својој поезији он опева православне и народне светиње – Јефимију, Симониду, Газиместан. Милан Ракић у својој родољубивој поезији изражава потпуно нов однос према отаџбини. Његове песме представљају синтезу косовског страдања и великих задатака који очекују њега и његову генерацију. Из циклуса песама *На Косову* посебно се истиче песма *На Газиместану* у којој Ракић исказује смирено своја патриотска осећања. Учествовао је као добровољац четника Војводе Вука у Првом балканском рату и у Кумановској бици 1912. када је Шумадијска дивизија освојила Газиместан. Прошавши кроз Приштину јединица четника добровољаца војводе Вука упутила се ка Грачаници. Ушавши у порту, скинули су капе и постројили се. Из реда је изашао четник-добровољац, дипломата и песник, Милан Ракић и изговорио своју песму *На Газиместану*.

Ракић је рано престао да пише, његов је поетски опус невелик, само шездесетак песама. Али треба нагласити да изван број

његових песама улазе у ред антологијских. Као и Дучић, и Ракић је био члан Српске краљевске академије. Иако Ракић у 15. свесци *Српске библиографије: књиге 1868–1944*. има само пет библиографских јединица, његова родољубива и љубавна поезија ушла је у све антологије, а Ракићеве песме се и данас говоре наизуст.

Наш избор књижевника-правника чије радове региструје Српска ретроспективна библиографија, завршавамо контроверзним Драгомиром Драгишом Васићем (1885–1945). Српски и југословенски политичар, академик, адвокат, приповедач, романсијер, есејиста и новинар, Васић је писац ретког дара и антологијских дела, попут збирке приповедака *Утуљена кандила* с предговором Слободана Јовановића и романа *Црвене магле*. Оба дела су објављена исте, 1922. године. Завршио је права у Београду, а усавршавао се у Француској. Учествовао је у балканским ратовима као резервни пешадијски официр, потом је био борац и у Првом светском рату, прошавши Колубарску битку, повлачење преко Албаније, Крф, Солунски фронт.

Као припадник Републиканске странке уређивао је независни дневни лист *Прогрес* који је окупио ондашње најзначајније модерне ствараоце, од Ујевића, Манојловића, Винавера, Кракова, до младог Растка Петровића. Његови политички уводници често су цензурисани и били повод за забрањивање листа. Био је близак пријатељ Мирослава Крлеже (коме је био и кум) и сарадник у његовом часопису *Књижевна република*, а од краја двадесетих је члан редакције левичарског часописа *Нова литература* (НОЛИТ) који су покренули браћа Павле и Ото Бихаљи. Од средине тридесетих година, као један од водећих људи Српског културног клуба, Васић се све више и жешће окреће националним темама и разилази са својим дотадашњим пријатељима. Почетком рата приступио је четничком покрету (Југословенска војска у отаџбини), и, после Драже Михаиловића, постао друга личност по важности и утицају, уређивао је два листа и био главни равноргорски идеолог.¹⁴ Отворио је Светосавски конгрес у селу Ба, близу Љига у другој половини јануара 1944. године. Око смрти Драгише Васића постоје недоумице. Према биографији објављеној на сајту САНУ његова смрт у Новој Градишци, априла 1945. обавијена је велом тајне, док у ауторском каталогу Матице српске као место смрти наводи се Јасеновац?, Хрватска?, април 1945. Како год било, чињеница је да је заједно са групом истакнутих четничких вођа крајем априла 1945. напустио Дражу Михаиловића, због неслагања око наставка ратовања. Рехабилитован је од стране Окружног суда у Београду 15. децембра 2009.

¹⁴ Драгиша Васић, Изгубљен у црвеним маглама, <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:487879-Dragisa-Vasic-Izgubljen-u-crvenim-maglama>, 5. мај 2015.

У 19. тому *Српске библиографије: књиге 1868–1944.* под његовом одредницом регистровано је тринаест библиографских јединица.¹⁵ Објавио је четири збирки приповедака, поред поменуте збирке *Утуљена кандила* (1922) и *Витло и друге приче* (1924), *Приповетке* (1929) и *Пад са грађевине* (1932); две књиге о друштвено-политичким приликама у Србији пред Балканске ратове и Велики рат, и капитално дело *Деветсто трећа: (Мајски преврат)* (1925). Како у поднаслову књиге стоји „Прилози за историју Србије период од 8. јула 1900. до 17. јануара 1907“, реч је о убиству краља Александра Обреновића и Драге Машин. Бавио се и публицистиком, о чему сведоче три књиге *Карактер и менталитет једног поколења* (1919), *Утисци из Русије* (1928) и *Два месеца у југословенском Сибиру* (1927).

4. ЗАКЉУЧАК

Овај рад је потврда да бити библиотекар представља велику животну привилегију, а бити библиограф још већу, јер бављење овим послом значи откривање оних вредних информација које су деценијама биле сакривене од очију јавности. Као својеврсна српска библиотека, *Српска библиографија: књиге 1868–1944.* капитално је издање од посебног националног интереса. Она је потврда постојања, трајања и утицаја коју је писана реч једног народа оставила за помен будућим генерацијама. Каква год тешка времена била, библиографија је, како нас је учио умни Стојан Новаковић још давне 1908. године, у само предвечерје Великог рата – враћање оном најпоузданијем путу изласка из свих невоља – стрпљивом културном раду.

О значају ове врсте библиографског посла најбоље сведоче речи дугогодишњег председника Уређивачког одбора *Српске ретроспективне библиографије књига*, академика Мирослава Пантића:

„Књиге те врсте раде се за вечност, и у употреби и од дејства остају оне трајно. Нису то књиге намењене лаком и брзом читању, ни читању из уживања, мада уживања, и сваковрсних и многих, оне могу пружити ипак, свима који се науче да се њима служе. То су књиге сталних и многоструких загледања и консултација, и у њима се помоћ, и обавештења, и ослонци траже у приликама безбројним и разним, и непрекидно понављаним“.

¹⁵ *Српска библиографија: књиге 1868–1944. Књ. 19*, Народна библиотека Србије, Београд 2007, 175–176.

Dr. Borjanka Trajković

Associate Professor

University of Novi Sad, Faculty of Education, Sombor

Dr. Svetlana Mirčov

Head Librarian

University of Belgrade, Faculty of Law

SERBIAN BIBLIOGRAPHY BOOKS 1868–1944 AND SERBIAN WRITERS – GRADIATED LAWYERS

Summary

Serbian bibliography: books 1868–1944 is the source of data for the reconstruction of our written records, our life and existence, valuable and reliable stronghold for Cultural and scientific research. Serbian national bibliography is the basic starting point and guide for the preparation of native, personnel, and other special thematic bibliography. Our intention is that in this study emphasize the importance of this major work, his contribution to the discovery of social, political, literary and scientific milestones to us today signposts. Among the persons active in the field of literature who enrolled their books in the national register, a considerable number of those who were lawyers by profession. Particular attention will be devoted to writers who have been trained as lawyers, and have left an indelible mark in the literary and cultural life of the then Serbia.

Key words: *Serbian Bibliography: Books 1868–1944. – The Importance of National Projects. – Writers-lawyers. – Literary Work.*